

Den nyliberale stats opbygning

arbejdsregime, fængselsregime og social utryghed

Af Loïc Wacquant

Tre analytiske gennembrud har vist sig nødvendige for dels at stille diagnosen på den nye type statsmagt, som skaber social utryghed ved en kombination af et restriktivt «arbejdsregime» og et ekspansivt «fængselsregime», som det beskrives i *Punishing the Poor*, dels at redegøre for den politiske glidning mod straf som reaktion, der er sket i USA og andre udviklede samfund, som har fulgt USA ind på den økonomiske deregulerings og velfærdsnedskæringerne vej i de sidste årtier af det 20. århundrede.

Det første gennembrud består i at bryde ud af den spændetrøje, hvori begrebsparret «forbrydelse og straf» fortsat holder de videnskabelige og politiske debatter om frihedsberøvelse, alt imens det velkendte pars skilsmisse bliver mere og mere åbenlys.

Det andet gennembrud kræver, at der etableres en ny forbindelse mellem social bistand og straffepolitik, eftersom disse to områder af regeringernes relationer til de fattige gennemsyres af den samme behavioristiske filosofi baseret på afskrækkelse, overvågning, stigmatisering og graduerede sanktioner med henblik på adfærdsmodificering.

Den sociale bistand udgør nu i sin

moderniserede form, som arbejdsregime, sammen med fængslet befriet for dets rehabiliterende legitimering, et organisatorisk net, der kastes hen over det samme klientel, som hænger fast i den dualiserede metropolis' sprækker og grøfter. De to instanser arbejder sammen om at gøre problembefolkningerne usynlige – ved på den ene side at tvinge dem væk fra offentlig bistand og på den anden side holde dem under lås og slå – og i sidste ende presse dem ud i de perifere sektorer af det boomende sekundære arbejdsmarked.

Det tredje gennembrud har at gøre med overvindelsen af den sædvanemæssige modsætning mellem materialistiske og symbolske tilgange, som

vi har arvet fra de emblematiske skikkelser Karl Marx og Émile Durkheim, så vi kan få øje på og sammenholde de instrumentelle og de ekspressive funktioner ved straffeapparatet. En sammentænkning af kontrol- og kommunikationsspørgsmål, styringen af de afmægtige samfundsgrupper og fremhævelsen af iøjnefaldende sociale grænser har sat os i stand til at tage skridtet videre fra en analyse udformet i forbuddets sprog, så vi kan få øje på, hvordan ekspansion og genindførelse af fængslet og dets institutionelle tentakler (løsladelse under tilsyn, prøveløsladelse, databaser, kaotiske diskurser om kriminalitet og ondartet offentlig bagtalelse af lovovertrædere) har omformet det sociosymbolske landskab og givet selve staten en ny fremtrædelsesform.

Nu vil det – med henblik på at skærpe de analytiske konturer og klargøre de teoretiske implikationer for denne undersøgelse af den straffende vending, den offentlige politiske behandling af de fattige har taget i det udviklede samfund først i det nye århundrede – være frugtbart at relatere det til Pierre Bourdieus værker om staten, Frances Fox Pivens og Richard Clowards om velfærd, Michel Foucault og David Garlands om straf, samt David Harveys om nyliberalisme. Dette fører os frem

til en teoretisk coda, hvori vi kan tegne en sociologisk skitse af dette uldne og ildevarslende kompleks, der overskrider den sædvanlige rent økonomiske karakteristik.

Når arbejdsregime og fængselsregime smelter sammen: Teoretiske (tilbage)slag

I *The Weight of the World* og andre essay har Pierre Bourdieu antydnet, at vi kan forstå staten, ikke som en monolitisk og koordineret helhed, men derimod som et opsplittet rum af kræfter, der kæmper om retten til at definere og fordele de offentlige goder – hvad han kalder det «bureaukratiske felt».¹ Dette rums konstituering er slutresultatet af en langsigtet proces, der koncentrerer de forskellige typer kapital, som er operative i en given samfundsdannelse, og især den «juridiske kapital som den objektgjorte og kodificerede form for symbolsk kapital», der sætter staten i stand til at monopolisere den officielle identitetsdefinition og administrationen af retfærdighed.² I de senere år har det bureaukratiske felt været præget af to gensidigt ødelæggende kampe. Den første gør politikere, der er besluttede på at fremme markedsorienterede reformer, til en «højere statsadel», mens aktører, der er knyttet til regeringsapparatets traditionelle misssio-

¹ Pierre Bourdieu: «Rethinking the State: On the Genesis and Structure of the Bureaucratic Field» i *Sociological Theory* 12, nr. 1 (marts 1994 [1993]: pp. 1-19), og sammesteds: «The Abdication of the State» i Pierre Bourdieu et al.: *The Weight of the World* (Cambridge: Polity Press, [1993] 1999, pp. 181-188).

² Bourdieu: «Rethinking the State», 4 og 9.

DEN SINTE STATEN

ner, bliver den «lavere statsadel». Den anden strid sætter det, Bourdieu kalder statens venstre og højre hånd op mod hinanden. Venstrehånden, den feminine side af Leviathan*, materialiseres af de «ødsle» ministerier, som står for de «sociale funktioner» – offentlig uddannelse, sundhed, bolig-, velfærds- og arbejdsmarkedslov – der yder beskyttelse og hjælp til de sociale kategorier, som er frataget enhver økonomisk og kulturel kapital. Højrehånden, den maskuline side, har til opgave at gennemtvinge den nye økonomiske disciplin via budgetnedskæringer, skatteincitamenter og økonomisk deregulering.

Ved at opfordre os til at forstå de forskellige sektorer af statsapparatet, der administrerer livsbetingelser og muligheder for underklassen inden for en samlet begrebsmæssig ramme, og ved at anskue disse sektorer som fastholdt i antagonistiske samarbejdsrelationer, når de kappes om førstepladsen inden for det bureaukratiske felt, har denne begrebsliggørelse hjulpet os til at skabe et overblik over den igangværende omlægning fra sociale til straffende reaktioner på byernes marginaliserede. Nærværende undersøgelse udfylder et hul i Bourdieus model ved at indføre politiet, retsinstanserne og

fængslet som kerneelementer i statens «højre hånd» sammen med de ministerier, der har med økonomien og finansloven/statsbudgettet at gøre. Den antyder, at vi er nødt til at hente straffepolitikken ind fra periferien til centrum af vores analyse af omformning og iværksættelse af regeringsprogrammer, der sigter på at tage hånd om den rodfæstede fattigdom og de mere og mere udtalte uligheder, der er opstået i den polariserende storby efter forkastelsen af den fordristisk-keynesianske sociale pagt. Den nye statsmagt baseret på social utryghed, som blev etableret i USA og derpå tilbudt andre udviklede lande som forbillede, indebærer både et skift fra den socialpolitiske til den straffepolitiske fløj af debatten (som det ses i forbindelse med omfordeling af de offentlige budgetmidler, personaleressourcer og den diskursive hierarkiske orden) og velfærdssektorens indordning under den panoptiske og straffende logik, der karakteriserer postrehabiliteringsbureaukratiet inden for fængselsområdet. Skævvridningen af den statslige aktivitet fra den sociale til den straffeinstitutionelle arm og den heri indbyggede stafborgørelse** af den sociale bistand, bidrager omvendt til en remaskulinisering af staten som reaktion på de vidtrækkende forandringer

* Wacquant benytter i teksten det gamle bibelske navn Leviathan, navnet på et uhyre, der siden Hobbes har været brugt som metafor for den store og farlige stat. (oversætters note)

** I originalteksten bruges «penalization» forskelligt. I nogle sammenhænge betyder det bare afstraffelse, fængsling, kriminalisering osv., men i andre betyder det «strafborgørelse». Omend ikke ideelt, har jeg valgt denne orddannelse som gennemgående. (oversætters note)

ger, der på det politiske felt blev fremprovokeret af kvindebevægelsen og institutionaliseringen af de sociale rettigheder, der ikke lod sig forene med vareførelsen. Den nye prioritering af pligter frem for rettigheder, sanktioner frem for støtte, en streng retorik om «medborgerskabets forpligtelser» og en krigerisk fremhævelse af statens muligheder for at indespærre de urolige fattige (bistandsmodtagere og kriminelle) «i en underordnet relation præget af afhængighed og lydighed» til statens ledere, der fremstilles som samfundets beskyttere mod vildfarne samfundsborgere³ – alle disse politiske elementer formulerer og fremmer overgangen fra den fordristisk-keynesianske æras venligsindede «barnepiges-tat» til nyliberalismens strenge «far er vred»-stat.

I deres klassiske undersøgelse *Regulating the Poor* udformede Frances Fox Piven og Richard Cloward grundlaget for en model af fattigdomsstyringen under industrikapitalismen. Ifølge denne model udvider eller indskrænker staten sine hjælpeprogrammer cyklisk som reaktion på økonomiens op- og nedadgående bevægelser, den dertil knyttede slækkelse og stramning af arbejdsmarkedet og de sociale opløsningsperioder, som en større arbejdsløshed og fattigdom udløser i underklassen. Faser med

ekspansion af bistandshjælpen tjener til at «dæmpe den borgerlige uro», som truer de etablerede hierarkier, mens indskrænkingsfaser tager sigte på at «håndhæve arbejdsmæssige normer» ved at presse bistandsmodtagerne ud på arbejdsmarkedet igen.⁴ Punishing the Poor hævder, at selv om denne model fungerede godt i den fordristisk-keynesianske tidsalder og kan forklare de to store udvidelser af bistands-sytemet i USA, som vi så under Den Store Depression og i de velhavende, men turbulente 1960'erne, så er den nu forældet som følge af den nyliberale omdannelse af staten igennem det sidste kvarte århundrede. I en tid med fragmenteret arbejdskraft, hypermobil kapital og skærpet social ulighed og angst bliver «bistandens centrale rolle i reguleringen af den marginale arbejdskraft og opretholdelsen af samfundsordenen»⁵ trængt i baggrunden og hurtigt suppleret med en handlekraftig indsættelse af politi, retssystem og fængsler i de nedre regioner af det sociale rum. Den ensporede kontrol med de fattige fra statens venstre hånd bliver afløst af *den dobbelte regulering af fattigdommen ved den samordnede indsats fra et straffende velfærds/arbejdsregime og et nidkært og krigerisk straffebureaukrati*. Den cykliske vekslende mellem indskrænkning og ekspansion af den

³ Iris Marion Young: «The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security State» i Marilyn Friedman (red.): *Women and Citizenship*. New York: Oxford University Press 2005, p. 16.

⁴ Frances Fox Piven og Richard A. Cloward: *Regulating the Poor: The Functions of Public Welfare*, ny udvidet udgave. New York: Vintage Books 1993, opr. 1971, xvi et passim.

⁵ Ibid. xviii.

offentlige bistand erstattes af en konstant indskrænkning af velfærdsregimet og en ukontrolleret ekspansion af fængselsregimet.

Denne organisatoriske parring af statens venstre og højre hånd under den samme disciplinære filosofis auspicier – behaviorisme og moralisme – kan for det første forstås ved, at man husker på de fælles historiske rødder til fattighjælp og straffende indespærring under den kaotiske overgang fra feudallisme til kapitalisme.

Begge disse politiske strategier blev udformet i det 16. århundrede med henblik på at «absorbere og regulere de brede lag af utilfredse, som var blevet rodløse» ved denne epokegørende overgang.⁶ Tilsvarende blev begge de to politiske strategier underkastet et hovedeftersyn i de sidste to årtier af det 20. århundrede som reaktion på de socioøkonomiske opbrud, der var fremprovokeret af nyliberalismen. Alene i 1980'erne vedtog Californien næsten tusind love, som udvidede brugen af fængselsstraf, ud over at man reducere den offentlige bistand. På det forbundsstatslige niveau blev reformen af 1996, som «gjorde en ende på velfærdssydelsene, som vi nu kender dem», fuldendt med den altomfattende Crime Omnibus Act fra 1993 og afstivet med No Frills Prison Act fra 1995.

Den institutionelle sammenkobling

af offentlig bistand og indespærring som redskaber til at styre de uregerlige fattige kan også forstås ved at se på de strukturelle, funktionelle og kulturelle ligheder mellem arbejdsregime og fængselsregime som «menneskeforarbejdende institutioner», der er målrettet mod beslægtede befolkningsgrupper.⁷ Den er blevet fremmet ved forandringen af velfærdssystemet i straffesystemet og aktivering af straffesystemet til håndtering af en større del af det traditionelle bistandsklientel – den indbyggede «strafbargørelse» af velfærdssydelsene svarer til den ydmygende «velfærdsgørelse» af fængslet. Den sideløbende reform af de to systemer igennem de sidste tredive år har bidraget til at cementere deres organisatoriske konvergens, selv om de har været styret af modsatte principper. Den gradvise undergravelse af den offentlige bistand og dens moderniserede fremtræden som arbejdsregime fra 1996 har betydet en begrænsning af adgangen til systemet, en forkortelse af «opholdene» på offentlig bistand og en fremskyndelse af udlusningen, hvilket har resulteret i en iøjnefaldende reduktion af bistandsmodtagernes antal (tallet faldt fra næsten fem millioner husstande i 1992 til under to millioner et årti senere). Straffepolitikens tendenser har haft præcis den modsatte kurs: Adgangen til fængsler og arres-

⁶ Ibid.21. Aktivismen og udvidelsen af straffesystemet i det 16. århundrede anerkendes i forbifarten af Piven og Cloward (Ibid.20, fodnote 32).

⁷ Yesheskel Hasenfeld: «People Processing Organizations: An Exchange Approach» i *American Sociological Review*37, nr. 3 (juni 1972): pp. 256- 263.

ter er gradvis blevet lettet, opholdene bag tremmer er blevet længere og prøveløsladelser begrænset, og dette har ført til en påfaldende vækst i den del af befolkningen, som er under lås og slå (den voksede med over en million i løbet af 1990'erne). Det operative formål med velfærdssystemet er ændret fra passiv «menneskehåndtering» til aktiv «menneskeændring» siden 1988 og især efter afskaffelsen af bistandsloven («Aid to Families and Dependent Children», AFDC) i 1996, mens fængselsverdenen er gået i den modsatte retning, fra at sigte på at reformere de indsatte (i henhold til en filosofi om rehabilitering, der fra 1920'erne til midt i 1970'erne var altdominerende) til en simpel opbevaringsfunktion (efter at straffens funktion var nedgraderet til gengældelse og neutralisering).

De fælles historiske rødder, den organisatoriske isomorfisme og den operationelle konvergens mellem bistands- og straffepolerne i det bureaukratiske felt i USA forstærkes yderligere af den kendsgerning, at brugernes sociale profil er stort set identiske. Både AFCD-modtagere og fængselsindsatte lever for 50% af det, der er defineret som den nationale fattigdomsgrænse, eller mindre (det gælder henholdsvis halvdelen og to tredjedele). I begge tilfælde er der i uforholdsmæssig grad tale om sorte og latinamerikanere (37% og 18% imod 41% og 19%). Flertallet har ikke fuldendt high school og må

trækkes med alvorlige fysiske og mentale handicap, som griber ind i deres muligheder for at blive en del af arbejdsstyrken (44% af alle AFDC-mødre og 37% af de fængselsindsatte). Og de er nært knyttet til hinanden i kraft af omfattende slægtskabs-, ægteskabs- og sociale bånd, bor i overvældende grad i de samme fattige husstande og trøstesløse kvarterer og står med den samme udsigtsløse livshorisont nederst i klassesystemet og den etniske struktur.

Punishing the Poor påviser, ikke blot at USA er gået fra den enkelte (velfærds-) til den dobbelte (sociale og straffemæssige) regulering af de fattige, men også at «den amerikanske socialpolitik afbrudte udvikling», som Piven og Cloward⁸ dygtigt har afdækket, står i et tæt kausalt og funktionelt forhold til den enestående forvoksede og hyperaktive straffepolitik i USA. *Det amerikanske velstandsregimes elendighed og det amerikanske fængselsregimes storhed ved det nye århundredes begyndelse er to sider af samme politiske mønt*. Sidstnævntes generøsitet er proportional med førstnævntes påholdenhed, og forholdet vokser i den udstrækning, de begge drives frem af moralsk behaviorisme. De samme strukturelle træk ved den amerikanske stat – dens bureaukratiske fragmentering og den etnoraciale skævhed, den institutionelle bifurkation mellem universalistisk «socialsikring» og kategorisk «velfærd» og

⁸ Piven og Cloward: *Regulating the Poor*, p. 409.

DEN SINTE STATEN

bistandsprogrammernes markedsopbyggende udformning, som har fremmet velfærdssystemets organiserede atrofi som reaktion på den raciale krise i 1960'erne og de økonomiske omvæltninger i 1970'erne, har også skabt en ukontrolleret hypertrofi i straffesystemet, der vender sig mod den samme ustabile befolkningsgruppe. Desuden har man mærket slaveriets og den institutionaliserede racismes forpinte indflydelse på opbygningen af det amerikanske statssamfund, ikke bare i form af den offentlige bistands «underudvikling» og det «decentraliserede og fragmenterede regerings- og partisystem», der spreder den ud til et udvalgt segment af de besiddelsesløse⁹, men også i form af straffesidens overudvikling og forbløffende hårdhed. Den etnoraciale opdeling og (re)aktivering af den sorte hudfarves stigmatisering som farlig er nøglen til forklaring af den begyndende atrofi og det accelererende forfald i den amerikanske socialstat i tiden efter borgerrettighedskampene på den ene side, og den forbløffende lethed og hurtighed, hvormed straffestaten voksede frem på dens ruiner på den anden.¹⁰

Som en omvending af den historiske bifurkation mellem spørgsmålene om arbejde og kriminalitet i slutningen af det 19. århundrede er straffende

indespærring som statslig teknik til styring af en forstærket bymæssig marginalbefolkning effektivt vendt tilbage i social- og straffepolitikken ved det tyvende århundredes afslutning. Den udnytter den diffuse sociale angst, der løber igennem de midterste og nederste områder af det sociale rum ved at reagere på opsplitningen af lønarbejdet og ulighedens genopståen, og den omdanner det til offentlig modvilje mod bistandsmodtagere og gadekriminelle, der udlægges som den fra samfundet adskilte og defamerede tvillingekategori, som undergraver den samfundsmæssige orden ved deres udsvævende moral og ryggesløse opførsel og derfor må sættes under strengt tilsyn. Den nye fattigdomsstyring, som er opfundet i USA med henblik på en normalisering af social utryghed, giver således en helt ny betydning til begrebet «fattighjælp»: Straffende indespærring giver hjælp ikke til de fattige, men mod de fattige, ved med magt at få de mest forstyrrende af dem til at «forsvinde» fra de skrumpende bistandskøer på den ene side til de overfyldte fangekælder i fængselslattet på den anden.

Michel Foucault har givet den mest indflydelsesrige enkeltanalyse af fængslets opståen og rolle i den kapitalistiske modernitet, og det er nyttigt at sætte min tese op mod det rige væv af

⁹ Ibid. pp. 424-45.

¹⁰ Den katalytiske rolle, etnoracial opdeling har spillet ved omformningen af staten efter afskaffelsen af den fordristisk-keynesianske sociale pagt og sammenbruddet for den mørke ghetto, analyseres dybtgående i Loïc Wacquant: *Deadly Symbiosis: Race and the Rise of the Penal State*. Cambridge: Polity Press 2009.

DEN SINTE STATEN

analyser, han har skabt og givet inspiration til. Jeg er enig med forfatteren til *Discipline and Punish* i, at strafferegimet er en proteusagtig kraft, der er særdeles frugtbar og må tildeles en central plads i studiet af magten i nutiden.¹¹ Selv om dens oprindelige medium er anvendelsen af juridisk tvang til at gennemtvinge den centrale kritik af den socio-moralske orden, må afstraffelse betragtes ikke gennem undertrykkelsens snævre og tekniske prisme, men ved rekurs til forestillingen om produktion. Den selvsikre udfoldelse af straffestaten har faktisk skabt nye kategorier og diskurser, nye administrative organer og politiske strategier, nye sociale typer med tilknyttede vidensformer overalt i det kriminelle og sociale velfærdsdomæne. Men herfra afviger min argumentation kraftigt fra Foucaults syn på straffesamfundets fremvækst og funktion på mindst fire måder.

Først og fremmest tog Foucault fejl, da han mente at se fængslets (forbedringshusets) tilbagetrækning. Disciplineringen er måske mangfoldiggjort og har metastaseret og dannet et senet kontrolnet over hele samfundet, men fængslet har ikke af den grund trukket sig bort fra historiens scene og «mistet sin raison d'être»¹² Tværtimod har straffende fængsling gjort et for-

bløffende comeback og igen hævded sig blandt Leviathans centrale missioner, netop som Foucault og hans tilhængere forudså dens bortgang. Efter det grundlæggende gennembrud i 1600-tallet og konsolideringen i 1800-tallet kan det nuværende århundredes begyndelse ses som en tredje «fængslingens tidsalder», som straffeforskeren Thomas Mathiesen advarende talte om i 1990.¹³ Og hvad de disciplinerende teknologier end blev brugt til i det 18. århundrede, er de ikke blevet anvendt inden for det forvoksede og grådige fængselssystem ved vort århundredskifte. Hierarkisk klassifikation, detaljerede tidsplaner, kamp mod lediggang, nærgående undersøgelse og disciplinering af kroppen – disse teknikker til straffemæssig «normalisering» er blevet gjort ubrugelige af det demografiske kaos, som følger af overbelægning, bureaukratisk stivhed, svindende ressourcer og omhyggelig ligegyldighed om ikke direkte fjendtlighed fra fængselsmyndighedernes side over for rehabiliteringen. I stedet for den *dressage* («træning» eller «tæmning»), der ifølge Foucaults postulat skulle skabe «føjelige og produktive kroppe», er det nuværende fængsel gearret til grov neutralisering, automatisk gengældelse og simpel opbevaring – om ikke som hensigt, så som faktisk virkelighed.

¹¹ Michel Foucault: *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Gallimard 1975. Eng. overs. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books, 1977. Alle oversættelser af Foucault er mine.

¹² Ibid.F304-305/297-298.

¹³ Thomas Mathiesen: *Prison on Trial: A Critical Assessment*. London: Sage 1990, p. 14.

Hvis der er «bevidsthedsingeniører» og «individualitetsortopæder» på spil i nutidens netværk af disciplinerende magter, er de i hvert fald ikke ansat i fængselsvæsenet.¹⁴

For det tredje har de «normaliseringsmekanismer», som er forankret i fængselsinstitutionen, *ikke* spredt sig til hele samfundet som hårrør, der kunstvander hele samfundslegemet. Derimod har mangedoblingen af strafretlawet under nyliberalismen fungeret bemærkelsesværdigt uegalitært. Trods bevidste eksempler på selskabskriminalitet (symboliseret ved opsparrings- og låneskandalerne i senfirserne og Enrons sammenbrud et årti senere) har fangstnettet grundlæggende kun indfanget indbyggerne i de nedre regioner af det sociale og fysiske rum. Faktisk viser den kendsgerning, at fængslets sociale og etnoraciale selektivitet er blevet opretholdt, nej forstærket, mens antallet af indsatte er vokset voldsomt, at strafferegimet ikke udgør en overgribende samlet logik, som blindt overskrider den sociale orden for at tugte og binde dens forskellige elementer. Tvært imod: Det er en skæv teknik, der skrider frem efter skarpe skillelinjer baseret på klasse, etnicitet og sted, og den opererer på en sådan måde, at den opdeler befolkningsgrupper og differentierer mellem kategorier i henhold til etablerede opfattelser af moralsk værdi. Ved det 21. århundre-

des begyndelse lever de amerikanske storbyers (under)proletariat i et «strafesamfund», men det samme gælder så sandelig ikke dets mellem- og overklasse. På tilsvarende måde har man ved importen og tilpasningen af amerikanskprægede slogans og metoder til retshåndhævelse – nultolerance, minimumsstraffe, straffekolonier for ungdomsforbrydere – i Europa øvet sig på lovovertredere fra under- og immigrantklassen, som er forvist til de berygtede bykvarterer, der har stået centralt i den paniske debat om «ghettoisering», som har fejlet hen over kontinentet igennem det sidste årti.

Endelig antyder udkrystalliseringen af en «*lov og orden-pornografi*», det vil sige en accelererende modulering og oppustning af straffesystemet, så det opfattes, fremstilles og realiseres med det primære formål at kunne fremstilles i ritualiseret form af myndighederne – paradigmet er den halvvejs opgivne genindførelse af sammenlængede arbejdsgrupper i sribede uniformer – at nyheden om, at «skuespillet på skafottet» skulle være afgået ved døden, er stærkt overdreven. «Omfordelingen» af «hele straffeøkonomien»¹⁵ i den postfordistiske periode har ikke ført til dens forsvinden fra offentlighedens synsfelt, som Foucault formodede, men til dens institutionelle omplacering, symbolske udformning og sociale udspreddning til et videre område, end nogen kunne

¹⁴ Foucault: *Discipline and Punish*, F301/294.

¹⁵ Foucault: *Discipline and Punish*, F13/7.

have forestillet sig, da *Discipline and Punish* blev udgivet. Igennem det sidste kvarte århundrede er der opstået en hel galakse af nye kulturelle og sociale former – faktisk er der opstået og blevet udspremt en veritabel industri, som handler med fremstillinger af overtrædere og retshåndhævelse. Teatraliseringen af straffesystemet er vandret fra staten til de kommercielle medier og det politiske felt in toto, og den er udviklet fra tidligere kun at fremstille den endegyldige sanktions ceremoni til at dække hele straffesystemets kæde, hvor politimæssige operationer i lavindkomstområder og retssalskonfrontationer omkring berømte anklagede tildeles en privilegeret plads. Place de Grève, hvor kongemorderen Damians havde sit berømte tilholdssted, er således erstattet, ikke med et Panoptikon, men med retssals-tv og med det væld af «realityshow» af typen forbrydelse og straf, som er skyllet ind over tv (*Cops, 911, Amercia's Most Wanted, American Detective, Bounty Hunters, Inside Cell Block Fosv.*), for slet ikke at nævne brugen af kriminalretssager som foder for de daglige nyheder og dramatiske tv-serier. Så meget for at sige, at fængslet ikke «erstattede» det «sociale spil, som den synlige straf udgjorde, og den småsnakkende festlighed, der satte det i gang». ¹⁶ Derimod fungerer det nu snarere som et institutionelt vedhæng til den. Overalt er lov og ordens-

guignol blevet en central borgerlig skue-plads, på hvis scene valgte politikere kan dramatisere moralske normer og udstille deres påståede evne til beslutsom handling, hvorved de bekræfter Leviathans politiske relevans, netop som de selv gør statsmagten magtesløs i forhold til markedet.

Dette bringer os frem til spørgsmålet om strafferegimets politiske udbytte – et tema, der står centralt i David Garland's bog *The Culture of Control*, som er den mest omfattende og stimulerende fremstilling af komplekset kriminalitet og social orden, som Foucault udkastede. Ifølge Garland har «senmodernitetens karakteristiske sociale, økonomiske og kulturelle ordninger» skabt en «ny kollektiv oplevelse af kriminalitet og utryghed», som myndighederne har givet en reaktionær fortolkning og en dobbelt reaktion på, som kombinerer praktisk tilpasning via «forebyggende partnerskaber» og hysterisk benægtelse via «straffende segregation». ¹⁷ Den deraf følgende omkonfiguration og kriminalitetskontrol viser tydeligt herskernes mangel på evne til at disciplinere individet og normalisere det nutidige samfund, og selve dens usammenhængende karakter har bøjet «den suveræne stats begrænsninger» i neon for enhver. For Garland er «kontrolkulturen», der løber sammen omkring den «nye kriminalitets problemer» og parrer høje

¹⁶ Ibid.F134/131

¹⁷ David Garland: *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago: University of Chicago Press 2001, pp. 139-47 et passim.

kriminalitetstal med en erkendt mangel på kriminel retfærdighed, både en markering og en maskering af en politisk fiasko. *Punishing the Poor* hævder tværtimod, at straffende fængsling har vist sig at være en bemærkelsesværdig vellykket politisk strategi. Så langt fra at «undergrave en af det moderne samfunds grundlæggende myter» der hævder, at «den suveræne stat kan sørge for lov og orden»,¹⁸ har den revitaliseret den. Ved at ophæve sikkerhed imod kriminalitet (*safety, securité, Sicherheit, sicurezza* osv.) til første række af statens prioriterede opgaver har embedsmænd og politikere kondenseret den diffuse klasseangst og den simrende etniske bitterhed, som opstod ved nedbrydningen af den fordristisk-keynesianske pagt, og kanaliseret begge dele i retning af den (mørkhudede) gadekriminelle, der blive udpeget som skyldig i at udså social og moralsk uorden i storbyen, side om side med den ryggesløse bistandsmodtager. Udrulningen af straffestaten og dens kombination med arbejdsregimet har givet den højere statsadel et effektivt redskab til at fostre både arbejdsstyrkens deregulering og begrænse den uorden, som den økonomiske deregulering fremkalder på de lavere trin af det socialspatiale hierarki. Og det vigtigste: Den har tilladt politikerne at bøde på det legitimitetsunderskud, de pådrager sig, hver gang de skærer i den økonomiske støtte og den sociale beskyttelse, som Leviathan traditionelt har ydet. I modsætning til Garland mener jeg så,

¹⁸ Ibid.p. 109

at strafborgørelsen af den bymæssige fattigdom har fungeret godt som middel til *rituel genhævdelse af statens suverænitet* inden for det snævre, teatraliserede domæne, som er retshåndhævelsen, og som man har prioriteret til netop dette formål – netop som den samme stat indrømmer sin manglende evne til at kontrollere strømmene af kapital, menneskekroppe og tegn hen over sine grænser. Denne forskel i diagnosen viser igen hen til tre vigtige forskelle mellem vores respektive dissektioner af straffetendensen i den første verdens lande.

For det første er den hurtige og brøjlende tendens i retning af strafborgørelse, som man kunne bemærke omkring århundredskiftet, ikke en reaktion på utryghed i anledning af *kriminalitet*, men derimod på en *social* utryghed. For at være mere præcis er de strømme af social angst, der løber gennem de fremskredne samfund, rodfæstet i både *objektiv* social utryghed i den postindustrielle arbejderklasse, hvis materielle betingelser er blevet forringet med udbredelsen af ustabil og underbetalt lønarbejde uden de sædvanlige sociale «goder», og *subjektiv* utryghed i middelklassen, hvis udsigter til en gnidningsfri reproduktion eller opadgående mobilitet er blevet dårligere, efterhånden som konkurrencen om eftertragtede sociale positioner er blevet mere intens og staten har reduceret sit udbud af offentlige goder. Garlands opfattelse, at «høje kriminalitetsrater er blevet en normal social kendsgerning

– en rutinemæssig del af den moderne bevidsthed, en hverdagsrisiko, der må vurderes og styres» af «befolkningen som sådan», og især af middelklassen – gøres til skamme af både den officielle kriminalitetsstatistik og diverse undersøgelser af offergørelse. De officielle tal viser, at lovovertrædelser i USA er faldet eller stagneret tyve år i træk efter midten af 1970'erne, før tallene faldt brat i 1990'erne, mens det at blive offer for voldelige overgreb varierede voldsomt med placering i det sociale og fysiske rum. I tilknytning hertil har de europæiske lande kriminalitetsrater, der er på højde med eller højere end USA's (undtagen for de to specifikke kategorier overfald og drab, som kun udgør en lillebitte del af alle lovovertrædelser). Og dog har de reageret helt anderledes på den kriminelle aktivitet, med fængslingstal på mellem en femtedel og en tiendedel af det amerikanske, mens kriminaliteten er steget.

Dette fører os frem til den anden forskel: For Garland har statens reaktion på problemet med høj kriminalitet og lav håndhævelseseffektivitet været usammenhængende eller ligefrem skizoid, hvorimod jeg har understreget dets overordnede sammenhæng. Men denne sammenhæng bliver kun synlig, når det analytiske kompas også

dækker områder *uden for æsken med forbrydelse og straf og på tværs af politiske områder*, så straffetendensen ses i relation til den socioøkonomiske omstrukturering af den bymæssige orden på den ene side, og så arbejdsregime og fængselsregime på den anden side sammenholdes. Hvad Garland karakteriserer som «den strukturerede ambivalens i statens reaktion» er ikke så meget ambivalens som en forudsigelig organisatorisk opdeling af arbejdet med styring af de forstyrrende fattige. Bourdieus teori om staten kan her sætte os i stand til se, at de «adaptive strategier», der anerkender statens begrænsede evne til at dæmme op for kriminaliteten ved at lægge vægt på forebyggelse og uddelegering, bliver fulgt inden for straffesektorens *bureaukratiske* område, mens det, Garland kalder «ikkeadaptive strategier ... benægtelse og udadreageren» med henblik på at hævde samme evne, er aktive inden for det politiske felt, især i dets relation til det journalistiske.¹⁹

For det andet opfatter Garland, ligesom andre førende analytikere af det moderne strafferegime såsom Jock Young, Franklin Zimring og Michael Rony, den straffende tendens som et reaktionært produkt af højrefløjens politikere.²⁰ Men *Punishing the Poor*

¹⁹ Om den analytiske og historiske differentiering af det politiske fra det bureaukratiske felt og deres respektive placering inden for magtens felt, se Loïc Wacquant (red.): *The Mystery of Ministry: Pierre Bourdieu and Democratic Politics*. Cambridge: Polity Press. 2005, især pp. 6-7, 14-17 og 142-46.

²⁰ Jock Young: *The Exclusive Society: Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. London: Sage 1999; Franklin Zimring, Gordon Hawkins og Sam Kamin: *Punishment and Democracy: Three Strikes and You're Out in California*. New York: Oxford University Press 2001; Michael Tonry: *Thinking about Crime: Sense and Sensibility in American Penal Culture*. New York: Oxford University Press 2004.

mener for det første, at strafborgørelsen af fattigdom ikke simpelthen er en tilbagevenden til en tidligere tilstand, men en ægte institutionel nyskabelse, og for det andet, at den på ingen måde alene er et barn af den nykonservative politik. Hvis politikerne på højrefløjen har opfundet formlen, er den blevet anvendt og raffineret af deres centristiske og tilmed deres «progressive» rivaler. Faktisk var den præsident, der stod i spidsen for langt den største vækst i fængselstallene i den amerikanske historie, ikke Ronald Reagan, men William Jefferson Clinton. På den anden side af Atlanterhavet er det Blairs venstre i England, Schröders socialdemokrater i Tyskland, Jospin i Frankrig, d'Alema i Italien og Gonzalez i Spanien, der har ført forhandlingerne om overgangen til et proaktivt strafferegime, ikke deres konservative forgængere. Dette skyldes, at den grundlæggende årsag til straffetendensen *ikke er senmoderniteten, men nyliberalismen* – et projekt, der med ligestyldighed kan accepteres af politikere på både højre og venstre fløj.

Det rodsammen af tendenser, som Garland samler under paraplyen senmodernitet – den «moderniserende dynamik af den kapitalistiske produktion og markedsudvekslingerne» varierer med husstandssammensætning og slægtskabsbånd, forandringer i byøkologi og demografi, de elektroniske mediers desillusionerende virkning, «demokratiseringen af det sociale liv og kulturen» – er ikke blot ekstremt

vagt og løst forbundet. Tendenserne er enten ikke specifikke for de sidste årtier af det 20. århundrede, eller de er specifikke for USA, eller de dukker op i deres mest udtalte form i de socialdemokratiske lande i Nordeuropa, som ikke har ladet sig oversvømme af den internationale bølge af straffetænkning. Desuden er senmoderniteten sat ind gradvist og på evolutionær vis, hvorimod de senere permutationer af strafferegimet er kommet brat og på revolutionerende vis. *Punishing the Poor* hævder, at det ikke er den generiske «risiko og angst» for «det åbne, porøse, mobile samfund af fremmede, der er senmoderniteten»,²¹ som har ført til gengældelse vendt mod underklassegrupper, der opfattes som uberegtigede og afvigende uforbederlige typer – men derimod den specifikke *sociale* utryghed, som er skabt ved arbejdskraftens fragmentering, hærdningen af klasseskellene og erosionen af det etablerede etnoraciale hierarki, som garanterer et effektivt monopol på den kollektive ære for de hvide i USA (og for statsborgere i EU). Den pludselige udvidelse og konsensusprægede ophøjelse af straffestaten efter midten af 1970'erne er ikke en kulturelt reaktionær læsning af «senmoderniteten», men en reaktion fra den herskende klasse med sigte på at omdefinere grænserne for Leviathans mission og etablere et nyt økonomisk regime baseret på kapitalhypermobilitet og arbejdstagerfleksibilitet, samt at begrænse de sociale omvæltninger, der i bunden af

²¹ Garland: *The Culture of Control*, p. 165.

DEN SINTE STATEN

den bymæssige orden er opstået som følge af den statslige deregulering af markedet og indskrænkningen af den sociale velfærd, som udgør centrale byggesten i nyliberalismen.

En sociologisk specifikation af nyliberalismen

Den dobbelte regulering af den utrygge del af det postindustrielle proletariat gennem sammensmeltning af social- og straffepolitikken i bunden af den polariserede klassestruktur er en vigtig *strukturel nyskabelse*, der fører os ud over den model af sammenhængen mellem bistand og fattigdom, som Piven og Cloward udarbejdede, netop som det fordristisk-keynesianske regime var ved at gå op i sømmene. Denne institutionelle nyskabelse fremgår heller ikke af Michel Foucaults vision af det «disciplinerende samfund» eller af David Garlands begreb «kontrolkulturen», idet ingen af dem kan redegøre for den uforudsigelige timing, den socioetniske selektivitet og den mærkelige organisatoriske vej, som den pludselige omvendning af straffetendenserne har fulgt i de afsluttende årtier af det 20. århundrede. Straffende fængsling af byens marginaliserede med samtidig tilbagerulning af det sociale sikkerhedsnet og udrulning af et «politi og fængsel»-trawl samt de to tendensers sammenkobling til et fængsels-bistands-tremmeværk er nemlig ikke et produkt af en eller anden bred samfundsmæssig tendens – hvad enten vi kalder den «biopower» eller «senmodernitet» – men dybest

set en øvelse i *statsbygning*. Den indgår i en korrelativ modernisering af det omgivende hegn, missionerne og den offentlige myndigheds kapacitet på det økonomiske, det bistandsmæssige og det straffemæssige område. Denne modernisering har været enestående hurtig, bred og dyb i USA, men den er stadig på vej – eller under debat – i alle de udviklede samfund, der er kommet under et uafladeligt pres for at tilpasse sig det amerikanske mønster.

Forsøg på at spore rødderne til og de særlige modaliteter, som præger den formidable tendens til overfængsling, åbner en enestående vej til det nyliberale Leviathans allerhelligste. De fører os til at formulere to væsentlige teoretiske påstande. Den første er, at *straffeapparatet er et af statens kerneorganer*, som er et udtryk for dens suverænitæt, et redskab til dens kategorisering, en opretholder af materielle og symbolske skel og desuden fungerer adfærds- og relationsformende i kraft af sin selektive penetration af det sociale og fysiske rum. Politiet, retsinstanser og fængslet er ikke blotte tekniske appendikser til opretholdelsen af en retsorden, men redskaber for den politiske produktion af virkelighed og tilsynet med de underprivilegerede og bagtalte sociale kategorier og de til disse reserverede territorier. Den anden tese går ud på, at den fortløbende kapitalistiske «revolution fra toppen», som i almindelighed kaldes nyliberalisme, *medfører en forståelse og ophøjelse af det bureaukratiske felts straffesektor*, således at

staten bliver i stand til at kontrollere de sociale ekkoer af den sociale utrygheds spredning på de lavere trin af det klasse-mæssige og etniske hierarki, og samtidig mildne den folkelige utilfredshed med forfaldet i de traditionelle økonomiske og sociale værdier.

Nyliberalismen løser med lethed det, der for Garland's «kontrolkultur» forbliver et gådefuldt paradoks ved senmoderniteten, nemlig den kendsgerning, at «kontrollen bliver nu igen fremhævet inden for alle det sociale livs områder – med en eneste, forbløffende undtagelse, nemlig økonomien, fra hvis deregulerede domæner hovedparten af nutidens største risici rutinemæssigt udgår.»²² Den nyliberale genopbygning af staten forklarer også de stærke klasse-mæssige, etnoraciale og rumlige skævheder, som præger den samtidige begrænsning af dens sociale favn og forstærkningen af dens straffende knyttnæve. De befolkningsgrupper, der påvirkes mest direkte og negativt af den samvirkende modernisering af arbejdsmarkedet og den offentlige bistand, viser sig at være de privilegerede «begunstigede» i forhold til myndighedernes straffemæssige generøsitet. Endelig er nyliberalismen nøje korreleret med den internationale udspredelse af straffe-betonede politiske strategier både på velfærdens og kriminalitetens domæne. Det er ikke et tilfælde, at de udviklede lande, der først

har importeret arbejdsmarkedsmæssige forholdsregler med henblik på at styrke det desocialiserede lønarbejdes disciplin og derpå varianter af en straf-feret og retshåndhævelse i amerikansk stil, netop er de commonwealth lande, som også har fulgt aggressive økonomiske dereguleringspolitikker inspireret af de «frimarkeds»-patentløsninger, der er kommet fra USA – hvorimod de lande, der har opretholdt deres opbakning til en stærk, regulerende stat, som begrænser den sociale utryghed, har været bedst til at modstå “nultolerancens” sirenesang i politiarbejdet og påstandene om, at «fængsel virker». På tilsvarende måde har lande i den anden verden, således Brasilien, Sydafrika og Tyrkiet, der indførte hårde straffesystemer inspireret af den amerikanske udvikling i 1990'erne og som følge deraf så antallet af fængslede skyde op som paddehatte, ikke gjort det, fordi de endelig var nået frem til «senmoderniteten», men fordi de havde valgt markedsderegulering og indskrænkning af statsmagten som vejen frem.²³ Men for at kunne udrede disse forbindelser på flere niveauer mellem den straffende Leviathans fremvækst og nyliberalismens udbredelse er det nødvendigt at udvikle et præcist og bredt begreb om sidstnævnte. I stedet for at kassere nyliberalismen, som Garland gør, fordi den er «alt for specifikt» et fænomen til at kunne forklare eskaleringen af straf-

²² Garland: *The Culture of Control*, p. 165.

²³ Loïc Wacquant: *Les Prisons de la Misère*. Paris: Raisons d'Agir Éditions 1999. Eng. overs.: *Prison of Poverty*. Minneapolis: University of Minnesota Press 2009.

feregimet, må vi udvide vores perspektiv på den og gå fra en rent økonomisk til en fuldt sociologisk forståelse.

Nyliberalismen er et flygtigt og omstridt begreb – en hybrid, der balancerer usikkert mellem dagligsprogets forestilling om politisk debat og samfundsvidenskabens tekniske terminologi, og som desuden ofte anvendes uden noget tydeligt henvisningsobjekt. Hvad enten den er klart defineret eller polymorf, evolutionær eller revolutionær, så er det fremherskende begreb om nyliberalismen grundlæggende økonomisk: Den fremhæver en række markedsvenlige politiske strategier såsom deregulering af arbejdskraft, kapitalmobilitet, privatisering, monetaristisk dagsorden for deflation og økonomisk autonomi, handelsliberalisering, intern konkurrence og reduktion af beskatning og offentlige udgifter.²⁴ Men dette begreb er tyndt og ufuldstændigt og desuden alt for tæt forbundet med den prædikantagtige diskurs, som fortalerne for nyliberalismen fører. Vi må gå bag om denne økonomiske kerne og udarbejde et tykkere begreb, der kan identificere det institutionelle maskineri og de symbolske rammer, hvori de

nyliberale grundprincipper bliver ført ud i virkeligheden.

En minimalistisk sociologisk karakteristik kan nu forsøges. Nyliberalismen er et *transnationalt politisk projekt*, der sigter på at omforme den tidligere nek-sus mellem marked, stat og borgerskab oppefra. Dette projekt gennemføres af en spirende ny global herskerklasse, som består af chefer og topledere i transnationale selskaber, højtstående politikere, statsledere og topembedsmænd i multinationale organisationer (OECD, Verdenshandelsorganisationen (WTO), Den Internationale Valutafond (IMF), Verdensbanken og EU) samt de kulturelt-tekniske eksperter, disse beskæftiger (herunder først og fremmest økonomer, advokater og kommunikationsfolk med relevant uddannelse og mentalitet i de forskellige lande). Den fører ikke bare til stærkere understregning af kapitalens prærogativer og fremme af markedsorienteringen, men også til artikulering af en institutionel logik i fire punkter:

1. *Økonomisk deregulering*, dvs. regulering sigtende på at fremme «markedet» eller markeds-lignende mekanismer som det optimale redskab

²⁴ Af en stor (og ujævn) litteratur fra forskellige discipliner kan man læse Neil Figsteins pointerede analyser i *The Architecture of Markets*, Princeton, N.J.: Princeton University Press 2001; John Campbell og Over Pedersen (red.): *The Rise of Neoliberalism and Institutional Analysis*, Princeton, N.J.: Princeton University Press 2001; Jean Comaroff og John L. Comaroff: *Millennial Capitalism and the Culture of Neoliberalism*, Durham, North Carolina, og London: Duke University Press, 2001; Neil Brenner og Nik Theodore (red.): *Spaces of Neoliberalism: Urban Restructuring in North America and Western Europe*, New York: Wiley/Blackwell 2002; og Gérard Duménil og Dominique Lévy: *Capital Resurgent: Roots of the Neoliberal Revolution*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 2004.

og ikke blot som rettesnor for selskabernes strategier og økonomiske transaktioner (med aktionærværdien som firmakoncept), men også til organisering af hele skalaen af menneskelige aktiviteter, herunder privat levering af offentlige kerneydelser på baggrund af påstået effektivitet (hvorved man bevidst antyder sin nedladende holdning til fordelingsmæssige spørgsmål om retfærdighed og lighed).

2. *Velfærdsstatens uddelegering, indskrænkning og omstrukturering*, der har til hensigt at lette varegørelsens ekspansion og bakke op om dens intensivering, og i særdeleshed sørge for, at genstridige individer bliver underkastet den desocialiserede arbejdskrafts disciplin gennem diverse varianter af «arbejdsregimet», som etablerer en kvasikontraktmæssig relation mellem staten og underklassemodtagerne, der ikke behandles som medborgere, men som klienter eller undersætter (idet man stipulerer adfærdsmæssige forpligtelser som betingelse for fortsat tildeling af offentlig støtte).

3. *Det kulturelle billedsprog om den enkeltes ansvar*, der gennemsyrrer alle livssfærer og kommer til at udgøre et «motivisk vokabular» – som C. Wright Mills ville sige – til konstruktion af selvet (efter iværksætterens forbillede), udbredelse af markederne og legitimering af den udvidede konkurrence, det indebærer – og hvis modstykke er forflygtigelse af selskabernes ansvar og proklamation af statens uansvarlighed (eller i hvert fald stærkt reducerede

ansvarlighed på sociale og økonomiske områder).

4. *Et ekspansivt, påtrængende og proaktivt straffeapparat*, der gennemtrænger de nedre regioner af det sociale og fysiske rum for at begrænse den uorden og de forstyrrelser, der opstår ved den sociale utrygheds og den forstærkede ulighedspredning. Straffeapparatet udfolder en disciplinerende kontrol med de ustabile elementer i det postindustrielle proletariat og hævder Leviathans autoritet med henblik på at afstive de valgte repræsentanters langsomt undergravede legitimitet.

Et centralt *ideologisk* princip i nyliberalismen er, at den indvarsler *small government*: indskrænkningen af det angiveligt slappe og overdimensionerede keynesianske velfærdsregime og dets omformning til et slankt og spændstigt arbejdsregime, der «investerer» i humankapital og «aktiverer» de fælles kilder og individernes lyst til at arbejde og være gode medborgere igennem «partnerskaber», der fremhæver selvstændighed, forpligtelse til at tage betalt arbejde og ledelseskultur. *Punishing the Poor* påviser, at den nyliberale stat viser sig at være noget helt andet i *praksis*: Selv om den i toppen går ind for laissez faire ved at slække kontrollen med kapitalen og forbedre livsmulighederne for indehavere af økonomisk og kulturel kapital, er den præget af alt andet end laissez faire i bunden. Når det gælder håndtering af den sociale turbulens, der er opstået i kølvandet på dereguleringen, og om at

indprente den ustabile arbejdskraft disciplin, afslører den nye

Leviathan sig som en handlekraftig interventionist, som både er dominerende og omkostningstung. Fløjshandskerne med de libertære tilbøjeligheder, som begunstiger den øvre klasse, viger her for den autoritære kontrols hårde kanter, når den bestræber sig på at styre – nej, diktere – underklassens adfærd. «*Small government*» på det økonomiske område avler således «*big government*» bag den dobbelte facade mod arbejdsregime og straffejustits. Resultatet af USA's storstilede eksperiment med at skabe det første samfund i historien, som er baseret på udbredt utryghed og usikkerhed, kan gøres op: *Den invasive, ekspansive og omkostningstunge straffestat er ikke nogen afvigelse fra nyliberalismen, men et af dennes konstituerende elementer.*

Dette er bemærkelsesværdigt nok en side af nyliberalismen, som både apologeter og kritikere har undladt at formulere klart. Dette blinde punkt springer i øjnene i Anthony Giddens' lovpriste omformulering af de nyliberale imperativer til en platform for New Labour. I sit manifest for Den tredje vej fremhæver Giddens høje kriminalitetsrater i forfaldsramte arbejderklassekvarterer som et tegn på «medborgerligt forfald» og skyder på mærkværdig vis skylden herfor på den keynesianske velfærdsstat (og ikke på

afindustrialiseringen og nedskæringerne i det sociale system): «Det gamle venstres egalitære ånd var nobelt tænkt, men som dens højreorienterede kritikere siger, har den sommetider fået perverse konsekvenser – hvilket for eksempel er synligt i det sociale ingeniørarbejde, der har efterladt os en arv af forfaldne, kriminalitetsplagede sociale boligbyggerier.» Han gør «forebyggelse af kriminalitet og reduktion af frygten for kriminalitet» gennem partnerskaber mellem stat og lokalområde til noget centralt for «lokalsamfundets regeneration», og han tager lov og orden-mytologiens «knuste ruder» til sig: «En af de mest betydningsfulde nyskabelser inden for kriminologien i de senere år har været den opdagelse [sic], at dagliglivets forfald står i direkte relation til kriminaliteten ... Uroligheder sender signaler til borgerne om, at området ikke er sikkert.»²⁵ Men Giddens udelader omhyggeligt straffesiden af ligningen: Den tredje vej rummer ikke en eneste omtale af fængsel og går let hen over den tiltagende juridiske hårdhed og fængselsboomet, der alle andre steder har været en følgesvend til den form for økonomisk deregulering og velfærdsudbygning, manifestet taler for. Denne udeladelse er specielt forbløffende i Storbritanniens tilfælde, eftersom fængslingsraten i England og Wales sprang fra 88 indsatte per 100.000 indbyggere i 1992 til

²⁵ Anthony Giddens: *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press. 1999, pp. 16, 78-79, 87-88.

DEN SINTE STATEN

142 per 100.000 i 2004, samtidig med at kriminalitetstallene var vigende. Anthony Blair kom således til at føre regeringsforsædet under den største enkeltstigning i antallet af fængslede i landets historie (en bedrift svarende til den, hans støtte til «Den tredje vej» hinsides Atlanterhavet, præsident Clinton, stod for).

Et lignende blindt punkt omkring straffeinstitutionens centrale stilling i forhold til den sociale utryghed, der er grundlaget for den nyudformede utryghedens statsmagt, finder vi i værker af fremtrædende kritikere af nyliberalismen. David Harveys omfattende karakteristik af «den nyliberale stat» i *A Brief History of Neoliberalism* er her relevant, idet bogen meget rammende sætter fokus på den traditionelle politiske straffeøkonomis hårdnakkede begrænsninger, som nærværende bog har forsøgt at komme ud over. For Harvey sigter nyliberalismen på at maksimere markedstransaktionernes rækkevidde via «deregulering, privatisering og tilbagetrækning af statsmagten fra mange samfundsmæssige leverancer og ydelser». Ligesom i tidligere kapitalistiske epoker er Leviathans opgave at «lette betingelserne for profitabel kapitalakkumulering for både den hjemlige og den udenlandske kapital», men nu tager opgaven form af en ekspansion af straffesystemet: «Den nyliberale stat

falder tilbage på tvangslove og politimæssige taktikker (for eksempel regler om forbud mod fysiske blokader) for at sprede eller undertrykke kollektive former for modstand mod selskabernes magt ... *Statens tvang forøges for at beskytte selskabsinteresser*, og om nødvendigt for at undertrykke uenighed. Intet af dette forekommer foreneligt med den nyliberale teori.»²⁶

Uden andet end et par henvisninger i forbifarten til fængslet, og uden en linje om arbejdsregimet er Harveys fremstilling af nyliberalismens opståen sørgeligt ufuldstændig. Hans opfattelse af den nyliberale stat viser sig at være overraskende indskrænket, for det første fordi han holder fast ved det repressive magtbegreb i stedet for at forstå strafferegimets mangfoldige missioner ved hjælp af den ekspansive kategori produktion. Subsumering af straffeinstitutionerne under rubriken tvang fører ham til at ignorere den ekspressive funktion og de forgrenede materielle effekter af lovgivningen og dens håndhævelse, som er at skabe styrende billeder og offentlige kategorier, at opflamme kollektive følelser og at fremhæve iøjnefaldende sociale skel, samt at aktivere de statslige bureaukratier med henblik på at forme sociale bånd og strategier. Desuden fremstiller Harvey denne undertrykkelse som rettet mod politiske modstandere af

²⁶ David Harvey: *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press 2005, citeret fra pp. 2-3 og 77.

²⁷ Ibid.p. 83.

selskabernes magt og profit (f.eks. Branch Davidians i Waco, deltagerne i Rodney King-opstandene i Los Angeles i 1991 eller antiglobaliseringsaktivisterne, der løb med G8-mødet i Seattle i 1999),²⁷ selv om det primære mål for straffesystemets udvidelse i den postfordistiske æra har været de ustabile fraktioner af proletariatet, som er koncentreret i beskidte forfaldsområder i den dualiserende metropolis og under presset fra det presserende behov for overlevelse fra dag til dag ikke har større evner til eller interesse i at udfordre selskabernes magt.

For det tredje mener forfatteren til *Social Justice and the City*, at staten kun «intervenerer» med tvang, når den nyliberale orden bryder sammen – for at genoprette de økonomiske transaktioner, afværge udfordringer mod kapitalen og løse sociale kriser. I modsætning hertil argumenterer *Punishing the Poor* for, at statens aktuelle straffeaktivisme – der giver sig udslag i fængselsbulimi i USA og i politivanvid i Vesteuropa – er en løbende, rutinemæssig egenskab ved nyliberalismen. Den er faktisk ikke en økonomisk fejl, men derimod en økonomisk succes, der kræver aggressiv indsættelse af politiet, retten og fængslet i de nedre sektorer af det sociale og fysiske rum. Og lov og orden-karrusellens hurtige rotation er et udtryk for statsuveranitetens selvsikkerhed, ikke for dens svaghed.

Harvey bemærker, at velfærdsstatens tilbagetrækning «efterlader større og større dele af befolkningen i en situation, hvor de trues af fattigdom», og at «det sociale sikkerhedsnet er reduceret til et minimum til fordel for et system, der understreger den enkeltes ansvar og alt for ofte skyder skylden på offeret».²⁸ Men han indser ikke, at det netop er disse helt normale forstyrrelser – som er forskyldt af den økonomiske deregulering og velfærdsstatens tilbagetrækning – der styres af det opsvulmede straffeapparat i samarbejde med det overordnede arbejdsregime. I stedet påkalder Harvey det «fængselsindustrielle kompleks» som bussemand, når han antyder, at fængsling udgør et vigtigt element i den kapitalistiske profitsøgning og -akkumulering, når den anvendes som disciplinerende foranstaltning, der indebærer et stort dræn i de offentlige kasser og en enorm hæmsko for den økonomiske aktivitet.

Og for det fjerde og sidste anskuer Harvey den nykonservative fremhævelse af tvang og ordensgenoprettelse som et midlertidigt fikts af den kroniske ustabilitet og de funktionelle fejl ved nyliberalismen, hvorimod jeg opfatter den autoritære moralisme som en *integreret bestanddel af den nyliberale stat*, når den vender blikket mod de lavere niveauer i den polariserede klassestruktur. Ligesom Garland må Harvey kunstigt foretage en dikotomi

²⁸ Ibid.p. 76.

mellem «nyliberalisme» og «nykonservativisme» for at kunne redegøre for statens superviserende autoritet i forhold til de fattige, fordi hans snævert økonomiske definition på nyliberalismen gentager dens ideologi og forkorter dens sociologi. For at kaste lys over den paternalistiske transformation af straffesystemet ved århundredskiftet må vi derfor for alt i verden undgå «forbrydelse og strafboksen», men også én gang for alle uddrive genfærdet af Louis Althusser, hvis instrumentalistiske opfattelse af Leviathan og grove dualitet mellem det ideologiske og det repressive apparat i alvorlig grad lammer den historiske statsantropologis muligheder i den nyliberale tidsalder. Ifølge Bourdieu må vi vende vores fulde opmærksomhed mod den interne kompleksitet og en dynamisk omkonfigurering af det bureaukratiske felt, samt mod de symbolske straffestrukturers konstituerende magt til at kaste markedets og den moralske disciplins forgrenede net ud over det økonomiske, det velfærdsmæssige og det strafferetlige område.²⁹

I sin omhyggelige sammenligning mellem de eugeniske forholdsregler i 1920'erne, de tvangsmæssige arbejdslejre i 1930'erne og arbejdsregimets formler i 1990'ernes England og Amerika har Desmond King påvist, at

«uliberale sociale politikker», der forsøger at styre indbyggernes adfærd med tvang, «er en liberal demokratisk politik iboende» og et udtryk for dens indre modsigelser.³⁰ Selv om sådanne programmer strider mod lighedens og den personlige friheds normer, bliver de periodevis praktiseret, fordi de egner sig perfekt til at sætte fokus på og håndhæve grænserne for (samfunds)medlemskab i tider præget af omvæltninger. De er lette og hurtige midler til at bekendtgøre statsadelen beslutsomhed, når det gælder tackling af stødende betingelser, og de dæmper den folkelige bitterhed mod forsumpede eller afvigende kategorier, og desuden spreder de forestillinger om disses andethed og materialiserer den symbolske modsætning, som er ankerpunktet for den sociale orden. Med den på social utryghed baserede nyliberale regeringsforms opståen kombineret med et restriktivt arbejdsregime og et ekspansivt fængselsregime er det imidlertid ikke blot den førte statslige politik, der er uliberal, det er *selve dens arkitektur*. Hvis man følger fremvæksten og funktionen af den amerikanske straffepolitik vendt mod de fattige siden den fordistisk-keynesianske ordens opløsning og den sorte ghettos implosion, vil det afsløres, at nyliberalismen ikke fører til indskrænkning af

²⁹ Bourdieu: «Rethinking the State», pp. 15-16 og Loïc Wacquant: «Symbolic Power and the Rule of the 'State Nobility'» i *The Mystery of Ministry* pp. 133-150.

³⁰ Desmond King: *In the Name of Liberalism: Illiberal Social Policy in the United States and Britain*. New York: Oxford University Press 1999, p. 26.

statsmagten, men derimod til etablering af en *kentaurstat*, som er liberal i toppen og paternalistisk i bunden og viser to radikalt forskellige ansigter i hver sin ende af det sociale hierarki: et nydeligt og omsorgsfuldt ansigt for middel- og overklassen, et frygtindgydende og vredladent bøllefjæs for underklassen.

Det bør til sidst understreges, at etableringen af en liberalt-paternalistisk Leviathan med janusansigt ikke er sket under henvisning til en masterplan udtænkt af alvidende herskere. Den straffende indespærrings samlede egnethed til at regulere byernes marginaliserede i århundredets første år er en grov *post hoc*-funktionalitet, der er opstået i et krydsfelt mellem oprindelige politiske hensigter, sekventielle bureaukratiske tilpasninger, politisk *trial and error* og vælgermæssigt profitjageri og i skæringspunktet mellem tre relativt autonome strømme af offentlige foranstaltninger vedrørende henholdsvis arbejdsmarkedet for lavtkvalificerede, den offentlige bistand og strafferetsplejen. Den komplementaritet og gensidige fastlåsning af de statslige programmer på disse tre områder er delvis planlagt, men også i en vis udstrækning en emergent egenskab, som skyldes det praktiske behov for at håndtere indbyrdes korrelerede tvangssituationer. Deres fælles moralske

behaviorisme og etnoraciale skævhed præger deres rutinemæssige operationer – idet de (sub)proletariske sorte fra hyperghettoen befinder sig netop i det punkt, hvor markedsderegulering, velfærdsindskrænkning og straffesystemets udstrakte fangarme mødes.

Uanset de nærmere omstændigheder ved de to tendensers udvikling er det indiskutabelt, at den indbyrdes forbundne påholdenhed i den sociale velfærdssektor og ødselheden i strafesektoren efter moralismens rettesnor har ændret det bureaukratiske felts fremtoning på måder, der er dybt skadelige for de demokratiske idealer.³¹ Efterhånden som disse tendenser rammer de samme marginale grupper og territorier, fører et afskrækkende arbejdsregime og et neutraliserende fængselsregime til særdeles forskellige profiler og oplevelser af medborgerskabet forskellige steder i det klasse- og etniske spektrum. De nye tendenser modsiger ikke blot det grundlæggende princip om lige behandling fra statens side, og de fratager ikke blot rutinemæssigt de udstødte deres individuelle frihed. De underminerer også borgernes accept af regeringsformen ved at anvende ufrivillige programmer til at stipulere et personligt ansvar, samtidig med at staten selv tilbageholder den institutionelle støtte, der er nødvendig for at løfte dette ansvar,

³¹ En opregning af de republikanske og liberale demokratiopfattelser, der her står på spil, finder man hos David Held i *Models of Democracy*. Stanford: Stanford University Press 1996.

DEN SINTE STATEN

og snyder sig fra sine egne sociale og økonomiske forpligtelser. Og de stempler samtidig de ustabile dele af proletariatet, hvorfra modtagere af offentlig bistand og fængslede udgår, med et uafvaskeligt uværdighedens mærke. Kort sagt udspalter fattigdommens strafværdiggørelse medborgerskabet efter klassemæssige skillelinjer, undergraver den medborgerlige tillid nedefra og krænker de republikanske grundprincipper. Etableringen af den nye statsmagt baseret på social utryghed

afslører endelig, at *nyliberalismen er en konstitutionelt undergravende faktor i forhold til demokratiet.*

Oversættelse:

Ole Lindegård Henriksen

Trykket med tillatelse fra *Social Kritik*, Danmark